

Leo Trotskij: Vodka, kyrka och film

(Pravda 12 juli 1923)

Två stora fakta har satt en ny prägel på arbetarklassens liv. Det ena är införandet av åtta timmars arbetsdag, det andra är förbudet mot försäljning av vodka. Monopolet på försäljning av vodka avskaffades före revolutionen, och gjordes på grund av kriget. Kriget krävde så oerhörda resurser att tsarismen kunde avstå från intäkterna från drickandet eftersom de var försumbara, en miljard rubel mer eller mindre gjorde ingen större skillnad. Revolutionen ärvde det avskaffade monolet som ett faktum. Den godtog detta faktum men drevs också av principiella överväganden. Det var först i och med att arbetarklassen erövrade makten och medvetet började skapa en ny ekonomisk ordning, som landets kamp mot alkoholismen med hjälp av utbildning och förbud kunde uppnå sin verkliga historiska betydelse. Det förhållande att ”fylleri”-budgeten övergavs under det imperialistiska kriget förändrar inte det grundläggande faktum, att avskaffandet av ett system som uppmuntrar människor att dricka är en av revolutionens mest järnhårda tillgångar.

Åttatimmarsdagen var en av revolutionens direkta erövringar. Åtta timmars arbetsdag har i sig själv inneburit en radikal förändring av arbetarnas liv, genom att frigöra två tredjedelar av dygnet från plikterna på fabriken. Det skapar grunden till en radikal förändring av livet för att utveckla kulturen, samhällelig utbildning, och så vidare, men bara en grund. Oktoberrevolutionens främsta betydelse utgörs av det faktum att en förbättrad ekonomisk situation för de enskilda arbetarna automatiskt höjer hela arbetarklassens materiella välbefinnande och kultur.

”8 timmar arbete, 8 timmar vila, 8 timmar fritid”, lyder arbetarrörelsens gamla formel. Under våra omständigheter får den en ny innebörd. Ju mer givande man utnyttjar de åtta timmarna arbete, desto bättre, renare och mer hygieniskt kan man ordna för de åtta timmarna vila, och ju mer fullständiga och kultiverade kan de åtta timmarna fritid bli.

Frågan om nöjen får i detta sammanhang en avsevärt större betydelse när det gäller kultur och utbildning. Barnets natur visar sig och formas under dess lek. De vuxnas natur visar sig helt klart i deras lek och nöjen. Men när en klass, såsom proletariatet, är ung och på väg framåt så borde nöjen och lek ha en framträdande plats för att forma hela klassens natur. Den store franske utopisten Fourier¹ tillbakavisade den kristna asketismen och undertryckandet av de naturliga instinkterna, och föreställde sig sina *phalansterie* (framtidens kommuner) utifrån att man på ett riktigt och förnuftigt sätt använde och kombinerade de mänskliga instinkterna och begären. Tanken är djuplodande. Arbetarklassen är varken en andlig orden eller ett kloster. Vi tar människor som naturen har skapat dem, och som de delvis har uppfostrats och delvis förvanskats av den gamla samhällsordningen. I detta levande mänskliga material försöker vi skaffa en stödjepunkt för partiets och den revolutionära statens hävstång. Att längta efter nöjen, avkoppling, utflykter och skratt är ett av den mänskliga naturens mest legitima begär. Vi kan och är i själva verket skyldiga att ge tillfredsställelsen av denna längtan en högre konstnärlig kvalitet, och på samma gång göra dessa nöjen till ett vapen för gemensam utbildning, som har befriats från pedagogiskt förmyndarskap och tröttsamt moraliserande.

Det i detta avseende för närvarande viktigaste vapnet, ett vapen som överträffar allt annat, är filmen. Denna fantastiskt imponerande uppfinning har trängt in i människans liv snabbare och mer framgångsrikt än vad man någonsin upplevt tidigare. I de kapitalistiska städernas dagliga liv har biografen blivit en lika integrerad del som badhus, ölhallar, kyrkor och andra både lovvärda och mindre

¹ **Charles Fourier** (1772-1837) var en fransk utopisk socialist. Han tänkte sig en sorts kooperativa experimentsamhäl- len som skulle vara självförsörjande i fråga om industri och jordbruk.

lovvärda oundgängliga institutioner. Hänförelsen över filmen har sina rötter i en längtan efter avkoppling, önskan att se något nytt och otroligt, att skratta och gråta, inte åt ditt eget utan åt andras elände. Filmen tillfredsställer dessa behov på ett mycket direkt, visuellt, målade och levande sätt som inte kräver något av publiken. Den kräver inte ens att den ska vara läskunnig. Det är därför publiken är så kärleksfullt tacksam mot filmen, denna outtömliga källa till intryck och känslor. Det ger en punkt, och inte bara en punkt utan ett helt torg, för att tillämpa vårt socialistiska skolande arbete.

Det faktum att vi hittills, det vill säga på nästan sex år, inte har bemäktigat oss filmen visar hur långsamma och obildade vi är, för att inte ärligt talat säga dumma. Detta vapen skriker om att få bli använt, och är det bästa verktyg som finns för propaganda – teknisk, skolande och industriell propaganda, propaganda mot alkohol, hälsopropaganda, vad för sorts propaganda som ni vill, en propaganda som är tillgänglig för alla, som är tilltalande, fastnar i minnet och kan bli en möjlig inkomstkälla.

Biograferna tävlar redan med ölhallar och krogar om att vara mest tilltalande och roliga. Jag vet inte om New York eller Paris idag har fler biografier eller krogar, eller vilket av dessa etablissemang som ger bäst avkastning. Men det är påtagligt att filmen konkurrerar med krogarna när det gäller hur de åtta timmarna fritid ska fyllas. Kan vi skaffa oss detta ojämförliga vapen? Varför inte? Inom loppet av några få år inrättade tsarens regering ett invecklat nät av statliga barer. Denna verksamhet gav en årlig avkastning på nästan en miljard guldrubel. Varför skulle inte arbetarnas regering upprätta ett nät av biografier? Denna apparat för nöje och utbildning skulle mer och mer kunna bli en integrerad del av nationens liv. Den skulle kunna ge inkomster samtidigt som den används för att bekämpa alkoholismen. Är det praktiskt genomförbart? Varför inte? Det är naturligtvis inte enkelt. Det skulle hursomhelst vara mer naturligt och i linje med en arbetarstats arbete och förmåga än, låt oss säga, försöket att återupprätta monopoliet på försäljning av vodka.¹

Filmen konkurrerar inte bara med krogen utan också med kyrkan. Och denna konkurrens kan bli ödesdiger för kyrkan, om vi efter att som en ersättning för att ha skilt kyrkan från den socialistiska staten låter den socialistiska staten och filmen smälta samman.

Det existerar praktiskt taget ingen gudfruktighet inom den ryska arbetarklassen. Den har faktiskt aldrig existerat. Den ortodoxa kyrkan var en daglig sed och en regeringsinstitution. Den lyckades aldrig tränga in särskilt djupt i massornas medvetande, och lyckades inte heller blanda samman sina dogmer och kyrkliga påbud med folkets inre känslor. Orsaken till detta är en och samma – det gamla Rysslands, inklusive hennes kyrkas, okultiverade tillstånd. När de ryska arbetarna har vaknat för kulturen så kastar de därför med lätthet av sig sin rent ytliga relation till kyrkan, en relation som rotades hos dem av ren vana. För bönderna kommer det förvisso att bli svårare, inte på grund av att de på ett djupare och närmare sätt har lärt sig kyrkans läror – det har naturligtvis aldrig varit fallet – utan på grund av att trögheten och enformigheten i deras liv har nära band till de kyrkliga ceremoniernas tröghet och enformighet.

Arbetarnas relation till kyrkan (jag talar här om massan av arbetare utanför partiet) hänger främst samman med vana, och det gäller i synnerhet kvinnornas vanor. Det hänger kvar ikoner i hemmen därför att de finns där. Ikonerna pryder väggarna, det vore kalt utan dem, folk skulle inte vara vana

1 Dessa rader hade skrivits då jag i det senaste nummer av *Pravda* som jag har tillgängligt, daterat den 30 juni, fann följande utdrag ur en artikel som sänts till redaktionen av kamrat I. Gordejev: "Filmindustrin är en ytterst givande kommersiell affär som ger stora förtjänster. Om man tog itu med saken på ett skickligt, rationellt och lämpligt sätt skulle filmmonopolet kunna få en plats i förbättringen av våra finanser som vore jämförbar med den som alkoholmonopolet hade i tsarstatens finanser." Kamrat Gordejev ger sedan praktiska anvisningar på hur man skall "ge filmen" åt det sovjetiska livet. Det är faktiskt en fråga som måste studeras grundligt och med allvar. - Trotskijs anmärkning.

vid det. Arbetarna kommer inte att göra sig omaknet att köpa nya ikoner, men är inte tillräckligt viljestarka för att göra sig av med de gamla. Hur kan man fira våren om inte med en påskkaka? Och påskkakorna måste välsignas av prästen, annars kommer de att vara så meningslösa. Folk går inte i kyrkan för att de är religiösa. Kyrkan är så vackert upplyst, fylld av människor i sina finaste kläder, sången är vacker – en rad sociala och estetiska sevärdheter som inte finns på fabriken, inom familjen eller på de trista gatorna. Det existerar ingen tro, eller praktiskt taget ingen. Hursomhelst finns det ingen respekt för prästerskapet eller någon tro på ritualernas magiska kraft. Men det finns ingen aktiv vilja att bryta med det hela. Inslagen av avkoppling, välbehag och nöje spelar en stor roll i kyrkans riter. Med hjälp av teatraliska metoder verkar kyrkan på synen, luktsinnet (rökelse) och via dem på fantasin. Människans längtan efter det teatraliska, en längtan att se och höra något ovanligt, något slående, en längtan att bryta med livets vanliga enformighet, är stor och omöjlig att utrota. Den finns kvar från tidig barndom till ålderdomen. För att kunna befria den stora massan från ritualer och de kyrkliga vanorna så räcker det inte med antireligiös propaganda. Givetvis är det nödvändigt med det, men dess direkta praktiska inflytande är begränsat till en liten minoritet med ett mer djärvt sinne. Befolkningsmajoriteten påverkas inte av antireligiös propaganda, men inte på grund av att deras andliga förhållande till religionen är så djupt. Tvärtom finns det inget andligt förhållande överhuvudtaget, det finns bara en formlös, inaktiv, mekanisk relation som inte har gått via medvetandet. En relation som liknar en gatuturists, som då och då inte har något emot att gå med i en procession eller en praktfull ceremoni, eller att lyssna till sången, eller vifta med armarna.

Meningslösa ritualer som ligger på medvetandet som en trög börda går inte att krossa enbart med hjälp av propaganda. De kan ersättas med nya former av liv, nya nöjen, nya och mer kulturella teatrar. Även här går tankarna naturligtvis till teaterns mest kraftfulla verktyg – på grund av att det är mest demokratiskt: filmen. Filmen behöver inga präster i brokad, etc, och uppenbarar på den vita duken praktfulla bilder som griper starkare än till och den allra rikaste kyrka, moské eller synagoga med tusentals års erfarenheter. I kyrkan utspelar sig bara ett sorts drama, och alltid samma, år in och år ut, medan man på biografen här intill kan få se hedningarnas, judarnas eller de kristnas påskhögtider i historisk följd och med sina liknande ritualer. Filmen förnöjer, utbildar, fångar fantasin med sina bilder, och befriar oss från behovet att träda in genom kyrkoporten. Filmen är en stark konkurrent till inte bara krogen utan också till kyrkan. Det är ett verktyg som vi måste skaffa till varje pris!

(Nyöversättning från engelska 2009, Göran Källqvist.)